

DUCHOVNÁ PRELEŠŤ V PRAXI CHARIZMATICKÝCH HNUTÍ

Andrej NIKULIN

Pravoslávna bohoslovecká fakulta, Prešovská univerzita v Prešove, Prešov,
Slovenská republika

Duchovný život človeka má v kresťanstve niekoľko kritérií zdravia, jedným z nich je zápasenie s duchovnou prelešťou. V pravoslávnej duchovnosti sa prelešti udeľuje mimoriadna pozornosť, keďže je v nej ukryté veľké nebezpečenstvo pre duchovný život na všetkých stupňoch duchovného rastu. Prelešť môže postihnúť rovnako skúseného ako ja menej skúseného veriaceho človeka, môže súvisieť s jeho individuálnym duchovným stavom, ale môže mať aj kolektívny rozmer v podobe náboženských hnutí a spoločenských. V ich prípade prelešť vychádza za osobný problém jednotlivca a stáva sa už súčasťou spoločenskej doktríny a skúsenosti, ktorá môže viesť až ku nežiaducim sociálnym prejavom ako napr. neznášanlivosť, fanatizmus a iné extrémistické názory. Čo je teda prelešť a v čom je jej duchovné nebezpečenstvo?

Podľa A. Osipova už samotné pomenovanie vysvetľuje jej podstatu, je to lešť a sebaklam. S ňou súvisia ďalšie nebezpečenstvá ako je duchovné snívanie a blúznenie, vysoká mienka o vlastnej duchovnej dokonalosti, ale predovšetkým pýcha. [6] Veľmi často tento stav hrozí neskúseným ľuďom na začiatku svojej duchovnej cesty v dôsledku nedostatočných vedomostí o duchovnom živote, nereálnych očakávaní a chýbajúcom duchovnom vedení zo strany duchovne skúsenejšej osoby. Môžu ju mať ale aj ľudia s určitou skúsenosťou, aj po rokoch duchovného zdokonaľovania. Nebezpečenstvo prelešti je v tom, že skresľuje človeku pohľad na duchovný život, nahrádza duchovnú realitu vlastnými fantáziami a dojmami, zamedzuje duchovný rast človeka, odstraňuje respektíve zamedzuje tradičné prejavy duchovnosti ako pokánie, pôst a modlitba. V stave prelešti človek stráca to, čo má sprevádzať jeho duchovný život, teda pocit vlastnej mylnosti a nedokonalosti, duchovnú ostražitosť a pokoru, naopak nadobúda pocit sebestačnosti, prežíva zvlášť mimoriadne silné spojenie s vyššou realitou. Prelešť vytvára podhubie pre mylné presvedčenie, ktoré človek naopak považuje za pravdivé. Človek prestáva byť kritický ku sebe a ku tomu, čo prežíva. V jeho duchovnej skúsenosti vzniká trvalé presvedčenie o priamom kontakte s Bohom alebo inou duchovnou bytosťou (anjelmi, svätými).

Ako hlavné príčiny vzniku prelesti svätý *Gregor Sinaita* uvádza snívanie o sebe a svojom duchovnom stave a druhú príčinu vidí v samotnej ľudskej prirodzenosti a jej neskrotených túžbach a vášňach, napr. túžby po rôznom druhu telesných pôžitkov. [4]V prípade snívania sa veľmi nebezpečný stáva sebaklam. Z pohľadu duchovného sveta, s ktorým sa človek snaží vytvoriť spojenie, preleť môže byť aj dôsledkom pôsobenia démonov najmä sa to týka ľudí, ktorí mohli dosiahnuť nejaký stupeň duchovnej dokonalosti alebo sa o to aktívne usilujú. V niektorých prípadoch, ako uvádzajú svätí otcovia, preleť môže byť dopustená človeku Bohom ako trest za ťažké hriechy. Môže byť aj dôsledkom priameho kontaktu s démonmi, ako vravel sv. *Ján Damaský*, že niektorí ľudia pôsobenie démonov považujú za pôsobenie Svätého Ducha. [5]

Podľa *Seraphima Rousa* existujú dva hlavné prejavy prelesti: prvým je, keď sa človek snaží dosiahnuť vysokú duchovnú úroveň bez toho, aby menil svoj duchovný stav, ovládal svoje vášne a spoliehal sa len na sebestačnosť vlastných predstáv. Ako príklad sa uvádza život veľkého svätého biskupa *Nikitu* (Novgorodského), ktorý sa na začiatku svojho duchovného pôsobenia dostal do stavu „osvietenia“ a získal schopnosť poznať naspamäť celý Starý Zákon. Najprv počas modlitby počul hlas, ktorý sa modlil spolu s ním, potom začal vidieť „anjela“, ktorý mu poradil, aby sa prestal modliť, ale aby čítal knihy a učil ľudí. Pritom neprejavoval záujem o Nový Zákon a bol aj otvorene podráždený pri rozhovoroch o ňom. Po spoločných modlitbách mníchov monastiera, v ktorom žil, sa táto schopnosť vytratila. Veľkým prekvapením bolo to, že budúci biskup nielen že, nikdy nečítal Starý Zákon, ale nevedel čítať vôbec. Neskôr túto skúsenosť popisoval ako démonické oklamanie a zvyšok svojho života strávil v tvrdom asketickom boji, v duchovnej bdelosti a triezvosti. Takých prípadov, kedy sa „anjel“ niekomu zjavoval, môžeme nájsť viac. Sv. *Izák Pečerský* raz videl „Christa“, ktorý k nemu prichádzal spolu s „anjelmi“, keď sa im uklonil, démoni získali nad ním moc a dlhší čas ho po tom trápili, spôsobovali telesné a duševné utrpenie. [7]

Existuje aj iný typ prelesti, ktorý sa neprejavuje vo vidinách alebo priamom kontakte s duchovným svetom, ale v exaltovanom prežívaní „náboženských pocitov“. Podľa sv. *Ignatija Brjančaninova* sa to stáva, keď v duši človeka nastáva neprekonateľný rozpor medzi tým, za čím človek ide, a tým v akom duchovnom stave sa nachádza. Každý človek, ktorý nemá pokoru a uvažovanie o svojej duchovnej skúsenosti a neriadi sa učením Cirkvi, vie sa ľahko dostať do duchovného poblúdenia. Zároveň upozorňuje aj na praktiky často popisované v literatúre, ktorá hovorí iba o mystickom spojení s Bohom a nemôže spôsobiť u nepripraveného človeka nič iné ako nadšenie, ktoré dosahuje bez pokánia a *ukrižovania tela s vášňami a túžbami*. [Gal 5,24] Človek, ktorý rozpaľuje vo svojom

srdci lásku k Bohu, ale zaznáva pokánie, vstupuje do spojenia s démonom a nadobúda nenávisť voči Duchu Svätému. V tomto je zhrnutá celá podstata duchovného života prvotných askétov, ich triezvosť v prístupe ku duchovnej skúsenosti. Cesta ich duchovného rastu bola neustálym zápasením so svojimi vášňami a myšlienkami, nesprávnym sebahodnotením a hodnotením iných. Často až na konci ich cesty sa im Boh nechával poznať ako Boh krotkých a pokorných ľudí. V ich prípade modlitba ku Bohu nebola samoučelná, ktorá im mala dať nejaké vyššie schopnosti, ale skôr bola volaním o pomoc všetko zvládnuť. Typickou pre nich bola sebareflexia, v ktorej o sebe pochybovali, považovali seba za nehodných, čo vyjadrovali aj vo svojich prosbách k Bohu.

V boji s prelestou za veľmi dôležité považovali, ju rozoznať a vedieť jej včas predísť. Preto jedným z dôležitých momentov duchovného zápasu bolo udržiavať stav triezvosti, ktorý sa považuje za akýsi opak prelesti. Triezvosť predstavuje nielen kritický pohľad na seba ale aj primeranú voľbu duchovných prostriedkov. Sv. Ignatij Brjančaninov odporúča zachovávať triezvosť pripomínaním si toho, že my všetci sme tak trochu v prelesti. Podľa neho už samotné vedomie toho chráni človeka pred zhubnou predstavou, že je slobodný od nej. Potrebujeme byť oslobodení Pravdou, ktorou je náš Spasiteľ. Tak ako pýcha je príčinou prelesti, tak pokora je istým prekonaním a víťazstvom nad ňou.

Za určitý prejav prelesti sa môže považovať aj odbočenie od učenia cirkvi a pretrvávajúce v ňom v jednotlivých herézach, v ktorých sa narúšal pre kresťanstvo typický princíp synergie vzťahu človeka a Boha. Odstúpenie od tejto synergie viedlo ku mnohým krajnostiam. Jednou z krajností bola heréza *Pelagia* o tom, že hriech, hlavne prvorodený, nemá vplyv na vôľu človeka, a preto sa človek sám, bez pomoci Boha, môže rozhodovať medzi dobrom a zlom. Christos, podľa *Pelagia*, je príkladom pre človeka ako sa treba správať a duchovne žiť. V duchovnom živote človek nepotrebuje nič iba dodržiavať morálne zásady, ktorými sa bude riadiť. Človek nepotrebuje Božiu milosť ako ju poznáme v Cirkvi prostredníctvom sv. Tajin Pokánia a Eucharistie, stačí mu samému zmeniť svoje správanie. [3] Naopak bl. *Augustín*, ktorý vystupoval proti *Pelagiov*i, sa odvolával na skúsenosť svätých otcov a vlastnú skúsenosť, a dával za príklad slová ap. Pavla, ktorý hovorí o tom, ako človek potrebuje pomoc Božiu, aby hriech prekonal. *Ved' čo konám, tomu nerozumiem, lebo nie to robím, čo chcem, ale konám to, čo nenávidím. A keď konám, čo nechcem, priznávam zákonu, že je dobrý. A tak už nie ja robím, ale hriech, ktorý prebýva vo mne.* [Rim 7, 15-17] Koniec koncov už kráľ *David* vo svojich žalmoch hovorí, že : *od tajných mojich hriechov zbav ma Bože.* [Ž 19, 13]

Druhým extrémom boli mesaliani (modlitebníci), ktorých kvôli ich náboženskému prejavu nazývali ešte entuziasti (nadšenci). V náboženskej praxi

entuziastov dominoval silný sentimentalizmus a exaltovanosť. Typickým prejavom ich náboženskej skúsenosti boli stavy vytrženia a nadšenia, stavy nepričetnosti, spojené s presvedčením, že sú inšpirovaní Duchom Svätým. Entuziasti verili, že jedine Duch Svätý môže zbaviť a očistiť človeka od hriechu a to iba prostredníctvom modlitby. Rovnako ako u pelagianov aj tu sa význam svätých Tajín posúva do úzadia. Ako vo svojom diele uvádza sv. *Ján Damaský*, ktorý sa tejto heréze venoval, podľa nich ani krst ani prijímanie neočisťujú dušu človeka od hriechu, iba jedine modlitba. [5] Aj ich pohľad na modlitbu bol veľmi špecifický. Modlitba mala byť zmyselná, vyjadrovať fyzickú blízkosť človeka a Boha. Počas modlitby sa Boh človeku mohol zjavovať, človek aj určitým telesným vnímaním mohol cítiť prítomnosť Svätého Ducha. Na jednej strane mesaliani kládli dôraz na askézu a očistenie duše od vášne, ale na druhej strane svojou náboženskou praxou tieto vášne ešte viac rozpaľovali. Boj s nimi bol o to ťažší, že sa nepriznávali otvorene k svojmu učeniu, ale pôsobiac v Cirkvi snažili sa jej nanútiť svoje duchovné predstavy.

Mnohé podobné črty môžeme pozorovať aj v praxi súčasných charizmatických skupín a hnutí. Príčinu toho vidí S. Rous v duchovnej tradícii západného kresťanstva, z ktorej vychádzajú, kde pojem prelesť ako taký neexistoval. Tým pádom duchovná skúsenosť jednotlivca neprechádza určitým sitom duchovnej ostražitosti a človek sa veľmi ľahko môže v duchovnom požínaní začať mýliť.

Ďalšou príčinou mohla byť náboženská kríza, ktorú prežíval západný svet koncom 19. začiatkom 20. storočia. V pozadí tejto krízy, podľa psychoterapeuta a psychiatra C. G. Junga bolo samotné západné kresťanstvo, ktoré samo seba vyčerpalo. Preto vznikol dopyt po novej duchovnej skúsenosti. Dopyt po novom, hlbšom prežívaní sa začal objavovať v prostredí protestantských cirkví, presnejšie u metodistov, kde vznikajú letničné hnutia, predchodcovia charizmatikov.

Ako uvádza A. Berestov, za začiatok letničného hnutia sa považuje Silvester roku 1900. Stalo sa to v skupine kresťanov „*hľadájúcich apoštolskú skúsenosť*“ presvedčených o tom, že dar Svätého Ducha sa môže prejavovať iba v dare jazykov. Vtedy mladý kazateľ *Charles Fox Parham* sa rozhodol, že jeho duchovný život potrebuje zmenu. Po prečítaní kníh Novej Zmluvy Skutkov apoštolských a listov apoštola Pavla porovnal, ako sám písal, vlastnú bezmocnosť s tou mocou, o akej bolo napísané v týchto knihách. Pýtal sa sám seba, kde sú tie zázraky, uzdravenia a vzkriesenia mŕtvych, kde je to množstvo tých, čo prijímajú Evanjelium? Bol presvedčený, že kresťania prvých storočí poznali nejaké tajomstvo, ktoré je v súčasnej cirkvi zabudnuté alebo sa vytratilo. Odpoveď na tieto otázky hľadal C. Parham a jeho stúpenci vo Svätom Písme. Za účelom

hlbšieho štúdia Biblie v tom istom roku bola zriadená biblická škola, v ktorej študentov viedli ku presvedčeniu o novom vzťahu človeka so Svätým Duchom. Veľký dôraz sa kládol na porovnanie medzi krstom Jána Krstiteľa a krstom Christa. Prvý ako hovorí samotný Ján je vodou a druhý od Christa je Duchom Svätým. [Mk 1, 7-8] V podobnom duchu boli aj slová Spasiteľa a Skutky apoštolské najmä posledný prisľúb Christa *čakajte o niekoľko dní budete pokrstení Duchom Svätým*. [Sk 1, 4-5] Záver skúmania Svätého Pisma bol taký, že v piatich prípadoch krstu v skutkoch apoštolských dochádzalo ku *glosoláliam* (hovoreniu v rôznych jazykoch). Ďalej skupina nadšencov pri *Parhamovi* začala po večeroch organizovať modlitebne stretnutia, na ktorých sa modlili o zoslaní Svätého Ducha. Po dlhom čase bezúspešných pokusov jedna zo zúčastnených študentiek podotkla, že v textoch Skutkov apoštolských sa hovorí aj o skladaní rúk na hlavu pokrstených. Po tom ako *Parham* zložil na ňu ruky, začala hovoriť v „inom“ jazyku. Nasledovne v priebehu niekoľkých dní, podobný stav prežili ďalší predstavitelia spoločenstva. [2]

Charizmatické hnutia vznikajúce začiatkom 60. rokov minulého storočia tiež dávali do osnov svojho učenia myšlienku krstu Duchom Svätým a spolu s ním dar modlitby v jazykoch a dar prorocstva. *S. Rous* uvádza niekoľko momentov duchovnej skúsenosti charizmatikov, ktoré sú v rozpore s tradičným prežívaním kresťanskej duchovnosti a môžu mať negatívny dopad na duchovný život človeka.

V prvom rade samotný vzťah ku duchovnému prežívaniu, v ktorom chýba prirodzená duchovná opatrnosť a ostražitosť, ktorá súvisí s potrebou *rozlišovať duchov*. [1Kor 12,10] Prílišná snaha pohotovo vstupovať do kontaktu s duchovným svetom, bez prípravy a citlivosti na rôzne neznáme duchovné podnety, môže spôsobovať to, že sa človek dostane do klamu. Na to upozorňuje sv. apoštol *Pavol*, že *zlí duchovia vedia prijímať obraz Anjela svetla*, [2Kor 11, 14] a veľmi radi to aj využívajú. Hlavný cieľ duchovného života, podľa *G. Sinaitu*, spočíva v tom, aby sme sa zbavili a očistili všetkého toho, čo bráni Božej milosti, lebo diabol bežne neskúseným predostiera pravdu a zahaľuje svoju zlú podstatu falošným duchovným obrazom. Hospodin sa nenahnevá na tých, ktorí kvôli opatrnosti nezareagujú na žiadne „oslovenia z hora“, ale skôr pochváli človeka za ostražitosť a zdravý úsudok. [4] Samozrejme za stratou ostražitosti a skutočného rozlišovania duchov sa môže skrývať už spomínaná prelesť-presvedčenie o vlastnej duchovnej neomylnosti, ale aj ležérnosť, roztopašnosť počas samotných stretnutí ako aj uvoľnený prejav emócií a správania.

Rovnako nevhodnými a nebezpečnými z duchovného hľadiska sú nekontrolované prejavy emócií často striedajúce záchvaty smiechu a plaču. Práve na smiech počas modlitby upozorňujú svätí otcovia ako na nekresťanskú

alebo skôr pohanskú prax. Svätý *Varsonofij (Barsanufius)* Veľký učil mníchov, že v strachu Božom niet miesta smiechu, *Pochabý pri smiechu zosilňuje hlas*. [Sir 21, 23] Podľa sv. *Efréma Sýrskeho* sú smiech a uvoľnenosť začiatkom duchovného poklesku pre mnícha, keď to na sebe začne badať má vedieť, že sa dostal do veľkého zla. Smiech totiž zbavuje dušu človeka pamäti na hriech a na smrť.

Ďalej, na čo upozorňuje *S. Rous*, sú „dary“ Svätého Ducha medzi, ktorými hlavne dar prozreteľnosti a prorockta, ktoré dostávajú po individuálnych alebo skupinových modlitbách. [7] Porovnávajúc túto skúsenosť so skúsenosťou mnohých svätých poukazuje na rýchlosť a pohotovosť s akou tieto schopnosti prichádzajú. V tradícii Pravoslávnej duchovnosti po rokoch tvrdej askézy a vnútorného boja s vášňami, svätí mohli dostať podobné dary, hoci ako už bolo povedané, to nebolo cieľom ich duchovného zápasenia. V charizmatických hnutiach sa podobné fenomény objavujú pomerne často, za relatívne krátky časový úsek. Stretnutie s Christom a dary, ktoré od neho človek môže dostať kedykoľvek a pri akejkolvek príležitosti.

Pritom odvaha a sebaistota s akou človek prezentuje svoje dary, ako podotýka *S. Rous*, odhaľuje sebaklam takého človeka a mylné považovanie tohto stavu za prejav Božej milosti. Za dôsledok takého duchovného uvažovania považuje nebezpečné zosilnenie namyslenosti a pýchy, pocit výnimočnosti a dominancie, čo môže mať už aj širší ako duchovný dopad nielen na jednotlivca ale aj na spoločnosť.

SUMMARY

The main goal of the spiritual life, according to G. Sinaita, is to get rid of and purify oneself of all that hinders the grace of God, because the devil commonly presents the truth to the inexperienced and covers his evil nature with a false spiritual image. The Lord is not angry with those who, because of caution, do not respond to any "address from on high," but rather commends man for his vigilance and sound judgment.

Equally inappropriate and dangerous from a spiritual point of view are the uncontrolled expressions of emotion, often interspersed with fits of laughter and crying. It is laughter during prayer that the Holy Fathers point to as an unchristian or rather pagan practice.

In the tradition of Orthodox spirituality, after years of severe asceticism and inner struggle with the passions, the saints may have received similar gifts, although, as has already been said, this was not the goal of their spiritual wrestling. In charismatic movements, similar phenomena occur quite frequently, over a relatively short period of time. An encounter with Christ and the gifts one can receive from him at any time and on any occasion.

In doing so, the courage and confidence with which one presents his gifts, as S. Rous points out, reveals the self-deception of such a person and the mistaken view of this state as a manifestation of God's grace. He considers the consequence of such spiritual thinking to be a dangerous intensification of conceit and pride, a sense of exceptionalism and dominance, which can already have a wider than spiritual impact not only on the individual but also on society.

REFERENCES

1. BIBLIA. *Písmo Sväté Starej a Novej Zmluvy*. Banská Bystrica 1991.
2. BERESTOV, A. 2010. *Neo-Pentecostalism : a virus in Christianity*. Moscow, 2010. 440 p. ISBN 978-5-904481-36-0. / БЕРЕСТОВ, А. 2010. *Неопятидесятничество : вирус в христианстве*. Москва, 2010. 440 с. ISBN 978-5-904481-36-0. /
3. DAVYDENKOV, O. 2018. *Dogmatic Theology*. Moscow, 2018. 624 p. ISBN 978-5-7429-1194-4. / ДАВЫДЕНКОВ, О. 2018. *Догматическое богословие*. Москва, 2018. 624 с. ISBN 978-5-7429-1194-4. /
4. GREGORY SINAITICUS. *On the Beauties*. [online]. [2021-11-15]. Available from: https://azbyka.ru/otechnik/Grigorij_Sinait/o_prelesti/ / ГРИГОРИЙ СИНАИТ. *О прелести*. [online]. [2021-11-15]. Dostupné na: https://azbyka.ru/otechnik/Grigorij_Sinait/o_prelesti/
5. JOHN DAMASCENE. *On the hundred heresies in brief*. [online]. [2021-11-15]. Available from: https://azbyka.ru/otechnik/Ioann_Damaskin/o_100_eresyax/ / ИОАНН ДАМАСКИН. *О ста ересях вкратце*. [online]. [2021-11-15]. Dostupné na: https://azbyka.ru/otechnik/Ioann_Damaskin/o_100_eresyax/
6. OSIPOV, A. I. *Fundamentals of spiritual life in Orthodoxy*. [online]. [2021-11-15]. Available from: <https://azbyka.ru/osnovy-duhovnoj-zhizni-v-ravoslavii#prelest/> / ОСИПОВ, А. И. *Основы духовной жизни в Православии*. [online]. [2021-11-15]. Dostupné na: <https://azbyka.ru/osnovy-duhovnoj-zhizni-v-ravoslavii#prelest/>
7. ROUZ, S. 2020. *Orthodoxy and the religion of the future*. Moscow, 2020. 368 p. ISBN 978-5-98644-017-0. / РОУЗ, С. 2020. *Православие и религия будущего*. Москва, 2020. 368 с. ISBN 978-5-98644-017-0. /

PRACTICE OF CHARISMATIC MOVEMENTS

Andrej NIKULIN, assistant professor, Faculty of Orthodox Theology, University of Presov, Masarykova 15, 08001 Presov, Slovakia, andrej.nikulin@unipo.sk, 00421517724729, ORCID: 0000-0002-8434-1261

Abstract

In this paper, we will look deeper into some serious topics related to the spiritual life from the perspective of Orthodox spirituality in comparison with various charismatic movements. A person's spiritual life has several criteria of health in Christianity, one of which is wrestling with spiritual overgrowth. In Orthodox spirituality, transgression is given special attention, since it hides a great danger to the spiritual life at all stages of spiritual growth. Prelesia can affect the equally experienced as well as the less experienced believer, it can be related to his individual spiritual condition, but it can also have a collective dimension in the form of religious movements and communities. In their case, the overgrowth goes beyond the personal problem of the individual and becomes already part of the social doctrine and experience, which can lead to undesirable social manifestations such as intolerance, bigotry and other extremist views.

Keywords

Anthropology, freedom, Orthodox Christianity, charismatic movements